

1 Jak trvají (nejenom) logická pravidla

Pavel Arazim

Pravidlo existuje tím způsobem, že platí. To lze těžko oddělit od našich normativních postojů. V dané komunitě musí nějaké chování platit za správné a jiné za nesprávné, aby mohla být o pravidlech vůbec řeč. Např. jíst příborem je obvykle považováno za správné, zatímco jíst (některá jídla) přímo rukama za špatné. Souhra takovýchto postojů konstituuje pravidla chování u stolu. Tato pravidla můžeme explicitně formulovat a případně diskutovat o jejich smyslu a možných revizích. Nicméně často nám naše normativní postoje nedokáží určit přílušná pravidla v příliš konkrétní podobě. Pozoruhodná jsou z tohoto hlediska pravidla logiky. Jelikož jsou mnohem fundamentálnější než pravidla stolování, zdá se, že by měla být i mimořádně určitá, aby poskytovala základ pro systémy jiných, méně fundamentálních pravidel. Nicméně existence plurality logických systémů a její nekončí rozrůstání se o nově vyvinuté systémy jako by prozrazovaly, že pokud jde o logické zákony, není určitěho v podstatě nic a povoleno může být cokoli. Na první pohled tedy žádná pravidla logického usuzování překvapivě neplatí.

Takový závěr by ale zjevně byl absurdní a v logice zjevně nemůže být povoleno cokoli. Sice lze vést spory o tom, jestli např. nemůže být v nějakých zvláštních případech pravdivý nějaký výrok i jeho negace, ale nepochybně to tak nemůže být s každým výrokem (a jeho negací), jinak by těžko mohlo existovat něco jako rozumná argumentace. S klasickou logikou, která je jakýmsi paradigmatickým - což znamená jenom to, že ji nejruznější logikové na vzdory všem vzájemným odlišnostem znají - logickým systémem, lze tedy nakonec nesouhlasit vždy jenom jisté omezené míře, ač vymezení této míry není příliš určité. Přesto se vzhledem k pluralitě logických systémů a faktické nemožnosti mezi mnohými z nich rozhodovat, který spíše podává skutečně platná pravidla, ukazuje, že tato pravidla musejí existovat nějak jinak, než jak nám je zmíněné systémy podávají. Pokud pravidla platí díky našim normativním postojům, jak bylo popsáno na začátku, pak to znamená, že je tyto normativní postoje neustále konstituují. Z tohoto důvodu tato pravidla nejsou nikdy definitivně hotová, zatímco různé logické systémy je jako hotová předkládají. Zvláštní způsob existence pravidel v čase si můžeme přiblížit ve světle Bergsonova pojmu *trvání*. Podle Bergsona existuje lidské vědomí tak, že trvá, což znamená, že je nelze ztotožnit s nějakými stavy, kterými prochází. Vědomí samotné je právě přecházením mezi těmito stavy a není tedy o něm jednoduše možné říci, že se právě nechází v tom či onom stavu. Podobným způsobem nelze logická pravidla ztotožnit s žádným logickým systémem,

který lze pochopit jako idealizovaný model toho, v jakém stavu aktuálně daná pravidla díky našim normativním postojům byla jakožto hotová. Jako ale má smysl hovořit o stavech vědomí, abychom je byli schopni teoreticky uchopit, podobně má smysl navrhnout i různé logické systémy. Nakonec nám totiž umožňují s logickým pravidly specifickým způsobem zacházet, mluvit o nich a případně je nějakým způsobem usměrňovat, a poté tedy reálně usuzovat trochu více po způsobu logických systémů, které z těchto diskusí vzejdou jako perspektivní. Ideál logického systému, který se co nejvíce kryje s tím, podle jakých pravidel obvykle usuzujeme, je ale nedosažitelný a nijak zvlášť užitečný.

Sú abdukcia a odvodenie najlepšieho vysvetlenia (inference to the best explanation) ten istý druh argumentu?

Lukáš Bielik

V literatúre sa možno stretnúť s argumentmi proti používaniu tzv. odvodenia najlepšieho vysvetlenia („inference to the best explanation“, ďalej len „IBE“). Napríklad, van Fraassen (1989) formuluje hneď dva protiargumenty: a) argument nezlučiteľnosti IBE a bayesianizmu (s preferenciou bayesiánskej teórie potvrdenia); a b) argument „nesprávnej skupiny hypotéz“ (tzv. „argument from a bad lot“). V tomto kontexte je zaujímavou otázkou, či problémy, ktoré sú relevantné pre IBE, sú zároveň problémami abdukcie?! Inak povedané, sú argumenty formy odvodenia najlepšieho vysvetlenia (IBE) a abdukcia jeden a ten istý druh argumentu?

V literatúre o abdukcii, resp. IBE sa obvykle rozlišujú dva základné kontexty ich použitia: i) abdukcia ako nástroj objavovania hypotéz; a ii) abdukcia ako nástroj zdôvodnenia hypotéz (por. napríklad Aliseda 2006, Douven 2002; 2011; Harman 1965, Lipton 2004, Schurz 2008). IBE sa pritom obvykle stotožňuje práve s použitím abdukcie v kontexte zdôvodnenia.

Vo svojom príspevku okrem týchto dvoch štandardných kontextov rozlišujem aj tretí kontext: iii) kontext abdukcie ako aplikácie teórie. V súvislosti s rozlíšením abduktívnych argumentov a ich troch kontextov použitia navrhujem spájať IBE len s jedným kontextom použitia abdukcie – s kontextom zdôvodnenia (explanačnej hypotézy). Navyše, ukazujem, že takéto konceptuálne rozlišovanie je pre metodologické diskusie o IBE a abdukcii relevantné. Konkrétne, argument a) o nezlučiteľnosti IBE a bayesianizmu nie je argumentom proti (adekvátnej) použiteľnosti abdukcie ako nástroja objavovania (a formulácie) hypotéz, a nie je ani argumentom proti použiteľnosti abdukcie ako aplikácie teórie. Podobne, argument b) „nesprávnej skupiny hypotéz“ je relevantný len pre kontext zdôvodnenia. Napriek tomu, že v metodologickej literatúre existujú samostatné protiargumenty voči van Fraassenovým (i ďalším) argumentom proti IBE, náš návrh na dôsledné rozlíšenie kontextov použitia abduktívnych argumentov ukazuje, že živo diskutovaná otázka zlučiteľnosti bayesiánskej metodológie a metodológie preferujúcej používanie IBE ako inferenčnej stratégie je do určitej miery nezávislá od otázky zlučiteľnosti bayesianizmu a používania abduktívnych argumentov vo všeobecnosti, čo v literatúre venujúcej sa IBE a bayesianizmu býva prehliadané.

Literatúra

Aliseda, A. (2006): *Abductive reasoning*. Springer.

Douven, I. (2002): Testing Inference to the Best Explanation. *Synthese* 130, No. 3, 355-377.

Douven, I. (2011): Abduction. In: Zalta, E. N. (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Dostupné: <https://plato.stanford.edu/entries/abduction>.

Harman, G. (1965): Inference to the Best Explanation. *Philosophical Review* 74, No. 1, 88-95.

Lipton, P. (2004): *Inference to the Best Explanation*. London: Routledge.

Schurz, G. (2008): Patterns of Abduction. *Synthese* 164, 201-234.

van Fraassen, B. (1989): *Laws and Symmetry*. Oxford: Oxford University Press.

Teoretické ontologické fikcie a Teória kvantovej gravitácie

Ján Dubnička, Filozofický ústav SAV, Bratislava

Abstrakt prednášky

Z hľadiska filozofie a metodológie vedy sa za fikcie považujú určité druhy idealizovaných modelov, ktoré sa snažia prostredníctvom teoretických hypotetických fiktívnych (empiricky nepotvrdených) ontologických entít explanovať niektoré reálne fyzikálne štruktúry, ich vlastnosti a vývojové procesy v rámci nášho vesmíru.

V našom vystúpení upriamime pozornosť na jednu oblasť kozmológie, kvantovej fyziky a fyziky elementárnych častíc, kde sa enormné množstvo energie spotrebúva na vypracovanie zatiaľ hypotetickej Teórie kvantovej gravitácie (TKG), ako jednotného konceptuálneho systému pre explanáciu javov a procesov v našom aktuálnom vesmíre. Nebudeme diskutovať dané problémy z hľadiska iných možných vesmírov (svetov).

Za posledných 50 rokov bolo vytvorených viacej idealizovaných modelov, ktoré využívajú pri explanácii kvantovej gravitácie rôzne hypotetické fiktívne ontologické entity. Spomenieme tie najdiskutovanejšie: teória porúch (Feynman, Morinigo, Wagner, De Witt), Teória strún a superstrún (Polchinski, Schwarz, Gross), teória slučkovej kvantovej gravitácie (Ashtekar, Rovelli, Smolin), teória tvistorov (Hawking, Penrose). Všetky nastoľujú mnoho vážnych filozoficko – metodologických problémov, ktoré nie sú zatiaľ uspokojivo riešené.

V našom vystúpení sa pokúsime z filozoficko – metodologického hľadiska ukázať, berúc do úvahy súčasnú úroveň vedeckého poznania, na základné problémy a ohraničenia, ktoré vznikajú pri formulovaní zatiaľ hypotetickej ontologickej bázy teórie kvantovej gravitácie, pri aplikácii fiktívnych ontologických entít do jej konceptuálneho systému, a tým tiež ukázať a špecifikovať úlohu a funkciu zatiaľ základných ontologických fiktívnych entít – gravitón, gravitačná vlna, gravitačné pole, ich vzájomné interakcie atď. pri explanácii vesmírnych javov a procesov.

Pokúsime sa tiež ukázať, v akom zmysle je teória kvantovej gravitácie súčasťou tzv. Teórie všetkého, ktorá zatiaľ ako hypotetická teória má reprezentovať jednotný konceptuálny systém superzjednotenia známych interakcií vo vesmíre – gravitácia, silná interakcia, slabá interakcia a elektromagnetická interakcia.

Mereology of structured procedures

Marie Duží

VSB-Technical University of Ostrava
Department of Computer Science FEI
Marie.duzi@gmail.com

I identify structured meanings with logical *procedures*. First, I will explicate the fundamental distinction between the occurrence of a procedure in the executed mode and the displayed mode. If a procedure occurs in the executed mode, then the procedure is a constituent part of another procedure (and of itself), while if a procedure occurs in the displayed mode, then the procedure itself figures as an object on which other procedures operate. Yet the input object(s) on which a procedure operates and the output object (if any) that a procedure produces are not constituent parts of the procedure. The constituent parts of a procedure are defined as those sub-procedures that occur in the executed mode. I demonstrate that procedures are structured wholes consisting of unambiguously determined parts, which are those sub-procedures each of which must be individually executed whenever the whole procedure is to be executed to produce at most one object.

Moreover, I propose a solution to the problem of what unifies the proper parts of a molecular procedure. The proper constituents of a molecular procedure *interact* in the process of producing an object. The product of one or more constituents becomes an argument of the function produced by another constituent. If one or more constituents fail to produce an object, the whole procedure, which is typed to operate on an object of an already specified type, fails as well, because the process of producing an output object has been interrupted. Hence, procedures are not mere set-theoretical aggregates of their proper parts. The elements of an aggregate lack '*direct connection inter se*', even when they are organised in an ordered sequence or list. And direct connection inter se is exactly what makes some things *parts* of a whole.¹

As another novel result, I prove that this part-whole relation between procedures and their constituents is a partial order. Furthermore, I compare the structure of abstract procedures with Classical Extensional Mereology (CEM). Cotnoir in (2013) recapitulates the three main principles of CEM as follows.

Extensionality. If x and y have the same mereological make-up, then x and y are identical.

Antisymmetry. If x is part of y and y part of x , then x and y are identical.

Idempotency. If x is a proper part of y , then the sum of x and y is identical to y .

Concerning procedures, the principle of antisymmetry is easy to be proved.

The principle of *idempotency* can be formulated like this. It is not possible to add a further occurrence of a proper part x to y , because any such 'addition' would be 'swallowed up' by the existing occurrence of x . In other words, one thing cannot be part of the same whole twice or more times over. This seems to be a valid principle for material entities, but obviously does not hold for abstract entities such as structured procedures. One and the same constituent sub-procedure can occur twice or more times in a whole procedure.

¹ See Russell (1903: §136).

Extensionality, as expressed by “Same parts = same whole”, is in classical mereology of material objects a subject of much dispute. For instance, Cotnoir illustrates this problem in (ibid., p. 835): “The classic counterexample to extensionality involves objects (e.g., a statue) and the matter which constitutes them (e.g., a lump of clay). They presumably have different properties: e.g., the clay can survive squashing whereas the statue cannot. They must, therefore, be different objects. Yet every part of one appears to be part of the other. Their structure (insofar as mereology is concerned, anyway) is exactly the same. Another example involves the construction of two objects by a rearrangement of the same parts. Suppose my son builds a house out of some Lego bricks. He then destroys the house (as he often does) and proceeds to build a boat from the same Lego bricks. Is the house identical to the boat? Or are they distinct? Extensionality would seem to force us to identify the two.”

I am disregarding the mereology of concrete entities, such as bronze statues and the chunks of bronze they are made of and focusing on the mereology of *abstract* logical procedures. In the mereology of abstract procedures, the principle of extensionality is trivially valid if it is applied both to proper and improper parts, because it is tantamount to reflexivity. The stronger principle “The same *proper* parts = the same whole” is, however, *not valid*.

Hence, the mereology of structured procedures is in one way classical, because it is a partial order, and on the other hand it is non-classical, because the principles of extensionality and idempotence do not hold; and it is desirable that they should not, as already Bolzano demonstrated. In his (1837) Bolzano shows that the mere sum of the components of the content of a concept does not define the concept. We have to take into account the *way of composing* these components (“die Art, wie diese Theile untereinander verbunden sind“ (1837, §244)).

References.

Bolzano, B. (1837): *Wissenschaftslehre*. Sulzbach: von Seidel.

Cotnoir, A. J. (2013): Strange parts: the metaphysics of non-classical mereologies. *Philosophy Compass*, vol. 8/9, pp. 834–845.

Russell, B. (1903): *The Principles of Mathematics*. Norton & Company, New York, London, Norton paperback edition 1996.

Otvorená textúra – jej pôvodný zmysel a kritika

František Gahér

(abstrakt prednášky)

Friedrich Waismann v článku *Verifiability*¹ v roku 1945 podrobil kritike jednu z hlavných téz logických pozitivistov, ktorá tesne spojila význam vedeckého (empirického) tvrdenia a princípu verifikovateľnosti: *význam tvrdenia spočíva v metóde jeho overiteľnosti*. Svoju kritiku upriamil najmä na jeho striktnú verziu, ktorú pôvodne zastával Wittgenstein i on sám a ktorá vyžadovala definitívnu verifikovateľnosť² propozície, t. j. takú, ktorá nemôže byť v budúcnosti spochybnená. V danom čase však táto téza bola už staršou záležitosťou a od svojho „vzniku“ prešla rôznymi modifikáciami a kritikou z rôznych strán. Aby sme pochopili, prečo tento článok bol napriek tomu v istom zmysle stále aktuálny, musíme si bližšie ozrejmiť niektoré relevantné historické okolnosti a súvislosti.³

Tento článok bol jedným z troch, ktorými Waismann výraznejšie prenikol do povedomia britskej analytickej filozofie a získal reputáciu. Neskôr jeho kolega Herbert Hart⁴ spropagoval Waismannom zavedený pojem *otvorenej textúry pojmu* ako potenciálnej, intenzionálnej neurčitosti pojmu v prostredí filozofie a teórie práva. Dnes je pojem otvorenej textúry (pojmu) v teórii práva veľmi moderný a stáva sa ústrednou témou vedeckých konferencií z teórie práva a veľmi populárnym nástrojom v prácach z tejto oblasti u nás doma i v zahraničí. Už dávnejšie sa však objavila kritika Hartovej recepcie Waismannovej idey otvorenej textúry pojmu, podľa ktorej Hart redukoval intenzionálnu neurčitosť pojmu na jeho aktuálnu neurčitosť.⁵ Cieľom príspevku je podrobnejšie vysvetliť Waismannovu myšlienku očistenú od Hartovej deformácie a poukázať na jej východisko – na tzv. individuálny či druhový extenzionálny esencializmus. Sama doktrína individuálneho i druhového esencializmu bola – a mnohými autormi aj stále je – považovaná za intuitívnu a presvedčivú platformu, avšak na pôde sémantiky možných svetov sa objavila kritika, ktorá hovorí o jej neudržateľnosti a nahrádza ju stanoviskom intenzionálneho esencializmu.⁶ Podľa tohto názoru je pôvodná myšlienka otvorenej textúry pojmu založená na chybnom predpoklade, že sa týka jedného pojmu, ktorý sa vyvíja. „Zdravé“ jadro pôvodnej myšlienky môžeme pri ústretovom prístupe rekonštruovať ako postupnosť funkčne ekvivalentných pojmov v rôznych, na seba nadväzujúcich a spresňujúcich sa pojmových sústav.

¹ Waismann, F. (1945): *Verifiability. Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volume XIX.*

Waismann, F. (1968): *How I See Philosophy*, R. Harré ed. (New York: Palgrave Macmillan/St. Martin's, 39-66.

² Baker, Gordon (ed.), 2003, *The Voices of Wittgenstein. Ludwig Wittgenstein and Friedrich Waismann*, London: Routledge.

³ SCHULTE, J. (2011): Waismann as Spokesman for Wittgenstein. In: B.F. McGuinness (ed.), *Friedrich Waismann – Causality and Logical Positivism*, Vienna Circle Institute Yearbook 15, 225-241

⁴ Hart, H. (2004): *Pojem práva*. Praha: Prostor, 133 a n.

⁵ Bix, B. (1991): H. L. A. Hart and the "Open Texture" of Language. *Law and Philosophy*, Vol. 10, No. 1, 51-72.

⁶ DUŽÍ, M. - MATERNA, P. (2012): *TIL jako procedurální logika*. Bratislava: aleph. 127 a n.

Morálna zodpovednosť: Od metafyzických predpokladov k logickej analýze

Daniela Glavaničová, Tomáš Kollárik

Katedra logiky a metodológie vied, Univerzita Komenského v Bratislave

Témou nášho príspevku je pojem morálnej zodpovednosti. Budeme sa zaoberať najmä metafyzickými predpokladmi aplikovateľnosti pojmu morálnej zodpovednosti a logickou analýzou tohto pojmu. Náš príspevok sa preto radí do relatívne novej a málo preskúmanej oblasti formálnej analýzy pojmu zodpovednosti.

Pokiaľ ide o metafyzické predpoklady, v súlade s textom Braham – Van Hees (2011) a (2012) budeme považovať kauzálnu participáciu na určitom stave vecí a príležitosť vyhnúť sa tejto participácii za nevyhnutnú podmienku morálnej zodpovednosti. Tieto podmienky sú nezlučiteľné s predpokladom determinizmu. Podľa determinizmu totiž aktéri nemajú nad svojimi činmi a ich dôsledkami väčšiu kontrolu, ako nad udalosťami, ktoré nastali dávno pred ich narodením. Podľa požiadavky kauzálnej participácie možno aktéra viniť iba za také stavy vecí, na ktorých kauzálne participoval. Príčiny však predchádzajú svojim účinkom. Pri morálnom hodnotení preto bude kľúčové len to konanie, ktoré predchádza relevantnému stavu vecí, a nikdy nie to konanie, ktoré po ňom nasleduje. Vzhľadom na vyššie uvedené je najvhodnejšia voľba koncepcie asymetrického času s uzatvorenou minulosťou a otvorenou budúcnosťou. Podľa tejto koncepcie sú alternatívne možnosti konania vždy len v budúcnosti a nikdy nie v minulosti (pochopiteľne, v budúcnosti vzhľadom na čas konania aktéra, nie vzhľadom na čas vyhodnocovania, či aktér je morálne zodpovedný za určitý stav vecí).

Logická analýza pojmu morálnej zodpovednosti by mala rešpektovať vyššie uvedené požiadavky: kauzálnu participáciu, príležitosť vyhnúť sa tejto participácii, vhodnú koncepciu času a rámec, ktorý umožňuje referenciu na aktérov.

Domnievame sa, že je potrebné v navrhovanej analýze zohľadniť ešte dva ďalšie faktory:

(1) Pripisovanie morálnej zodpovednosti je citlivé na informácie, ktorými aktér mohol disponovať, resp. na normatívnu relevantnosť. Inak povedané, aktér nie je morálne zodpovedný za normatívne irelevantné stavy vecí (resp. činy).

(2) Pripisovanie morálnej zodpovednosti je citlivé na iné povinnosti aktérov. Inak povedané, aktér nie je morálne zodpovedný za stavy vecí (resp. činy), ktoré boli iba dôsledkom iných povinností.

Bod (1) možno uchopiť pomocou hyperintenzionálnej deontickej logiky (ktorých už existuje niekoľko), bod (2) pomocou deontickej logiky. Príspevok uzavrieme náčrtom vhodnej analýzy a poukázaním na to, aké má predkladaný prístup výhody oproti pozíciám známym z literatúry.

Literatúra

Braham, M. – Van Hees, M. (2011): Responsibility Voids. *The Philosophical Quarterly*, 61(242), 6-15.

Braham, M. – Van Hees, M. (2012): An Anatomy of Moral Responsibility. *Mind*, 121(483), 601-634.

Morálnosť eutanázie

Adam Greif

Abstrakt: Eutanázia a asistovaná samovražda sú momentálne nezákonné ako v Česku, tak aj na Slovensku. V príspevku chcem obhájiť názor, že dobrovoľná eutanázia dospelých môže byť morálne povolená. Najprv predostriem argument v prospech tohto tvrdenia, ktorý je založený na analógii medzi prípadom zabitia (tzv. prípad Šoféra kamióna), ktoré je (zrejme) morálne povolené, a lekárskou eutanáziou. Tvrdím, že z morálne hľadiska sú prípady totožné, lebo v oboch prípadoch ten, kto zomiera, žiada o smrť, nepovažuje svoj život za hoden žitia, smrť je pre neho dobrá a ten, kto zabíja, zabíja s úmyslom poskytnúť dobrú smrť. Taktiež tvrdím, že podmienkou morálnosti eutanázie nie je prítomnosť smrteľnej choroby a telesného utrpenia.

V druhej časti sa vyjadrujem k námietkam proti tomuto stanovisku.

Podľa prvej námietky, predloženej J. Jirsom na stránkach *Filosofického časopisu*, nemá individuum morálnu slobodu disponovať vlastným životom. Ukážem, že Jirsov argument má ďalekosiahle a ťažko prijateľné dôsledky. Navyše, existujú prípady, kedy je samovražda chvályhodná, a teda nie morálne zakázaná.

Podľa druhej námietky je eutanázia nemorálna, lebo zabíjaný je (spravidla) nevinný. Voči nej oponujem, že všetky bežné morálne námietky proti zabitiu nevinného sa pri dobrovoľnej eutanázii neuplatňujú.

Podľa tretej námietky je eutanázia nemorálna, pretože obetuje absolútnu vnútornú hodnotu človeka (alebo *posvätnosť*) v prospech kvality jeho života. Obchádzam otázku, čím je takáto vnútorná hodnota ľudského života zdôvodnená a predkladám dva myšlienkové experimenty, ktoré ukazujú (podľa mňa) ťažko prijateľné dôsledky tézy, že ľudský život má absolútnu vnútornú hodnotu.

Štvrtá námietka tvrdí, že rozhodnutie zomrieť je proti prirodzenosti. Domnievam sa, že táto námietka je *non sequitur*, čo sa ukáže potom, ako sa zväžia viaceré interpretácie výrazu *prirodzenosť*.

Piata námietka spochybňuje morálnu povolenosť eutanázie tým, že zabíjaný svojou smrťou porušuje svoje morálne záväzky voči tým, ktorý od neho závisia, napríklad svojich detí. S touto námietkou súhlasím, no poukazujem na to, že nedokáže preukázať všeobecnú nemorálnosť eutanázie, pretože mnohí, ktorí o eutanáziu žiadajú, nemajú žiadne takéto morálne záväzky.

Posledné námietky, ku ktorým sa vyjadriť, sa nesnažia preukázať nemorálnosť eutanázie *per se*. Prvá tvrdí, že legalizácii eutanázie by sme sa mali vyhnúť, lebo by viedla na šikmú plochu a k praktizovaniu nedobrovoľnej eutanázie. Odvolávam sa na holandské štúdie, ktoré za desaťročia praxe eutanázie v Holandsku nenašli evidenciu o šikmej ploche. Druhá tvrdí, že eutanázia nie je z rôznych dôvodov potrebná. Moja odpoveď na túto poslednú námietku je, že keby sme prax eutanázie napádali z týchto dôvodov, obmedzovali by sme autonómiu pacienta.

Svoj príspevok uzavriem niekoľkými poznámkami k legalizácii eutanázie v našich končinách.

Kľúčové slová: Dobrovoľná eutanázia – Morálnosť – Autonómia – Posvätnosť života – Šikmá plocha

ABSTRAKT

Igor Hanzel

Cieľom môjho vystúpenia „Neukončený projekt Transparentnej Intenzionálnej Logiky“ je ukázať, že k Transparentnej Intenzionálnej Logike (TIL) je možné pristupovať nielen ako k nástroju analýzy prirodzeného jazyka, ale aj z pohľadu Carnapovho projektu tzv. *Wissenschaftslogik*, t. j. projektu logiky vedy chápanej ním ako logika jazyka vedy a konkrétne z pohľadu *logiky jazyka empirickej vedy*. Najprv predstavím Carnapov projekt logiky vedy a ukážem, že tento nebol realizovaný Carnapom v 50. rokoch a ani Hempelom v 60. rokoch na základe sémantiky intenzie-extenzie. Nadväzne ukážem negatívne dôsledky absencie tejto realizácie pre filozofiu a metodológiu empirickej vedy. Za týmto účelom predstavím spor medzi P. K. Feyerabendom a C. G. Hempelom ako paradigmatickú ilustráciu negatívnych dôsledkov rozhodnutia Carnapa a Hempla neaplikovať logickú sémantiku na jazyk empirickej vedy. V ďalšej časti môjho vystúpenia na príklade TIL-analýzy Einsteinovej rovnice $E = mc^2$ uskutočnenej trojicou autorov Duží – Jespersen—Materna ukážem, že TIL v jej súčasnej podobe zlyháva pri analýze niektorých aspektov jazyka empirickej vedy, keďže vychádza z chybných typovej charakterizácie veličín empirickej vedy. Nakoniec, v záverečnej časti môjho vystúpenia, naznačím okruh problémov, ktoré by TIL mohla riešiť v budúcnosti v zmysle realizácie Carnapovho projektu logiky vedy.

Co je iluzionismus? Dennett, Frankish a dále

Tomáš Hříbek

Ve své nedávno publikované knize *Jaké to je, nebo o čem to je?* (2017) jsem kritizoval standardní přístupy v rámci současné filosofie vědomí, od dualismu po materialistický reprezentacionismus, kvůli jejich sdílenému předpokladu fenomenálního vědomí. Podle těchto standardních přístupů má vědomí určité vlastnosti – fenomenální charaktery –, jež mají být předmětem zkoumání. Dualisté, russelliánští monisté a mysteriáni říkají, že tyto vlastnosti jsou vskutku výjimečné a je třeba kvůli nim revidovat vědu, pokud je něco takového vůbec možné. Materialisté, zvláště reprezentacionisté, připouštějí, že tyto vlastnosti jsou nějakým způsobem naturalizovatelné v rámci současné vědy. Řada z těchto filosofů zároveň připouští platnost Dennettovy kritiky kválie, ale trvá na tom, že fenomenální charaktery nejsou kválie. Já jsem se naopak pokusil rozšířit Dennettovu kritiku kválie i na fenomenální charaktery; to znamená, že fenomenální charaktery nejsou o nic respektu hodnější vlastnosti vědomí, než již zdiskreditovaná kválie.

To je však více méně negativní závěr. V tomto referátu chci pokročit v tom směru, že výslednou pozici zpřesním a naplním pozitivním obsahem. Obvyklý dosavadní postoj vůči kritice fenomenálního vědomí, speciálně té Dennettově, byl totiž takový, že údajně „nebere vědomí vážně“ (Chalmers, *The Conscious Mind* [1996]). Jinými slovy, podobná kritika prý implikuje *eliminativismus* ohledně vědomí. Tato charakteristika je však neuspokojivá. Není tomu totiž tak, že se popírá existence vědomí, nýbrž popírá se existence určitých vlastností vědomí, tj. fenomenálních charakterů. Je tedy třeba vyjasnit, které vlastnosti vědomí přečkají zmíněnou kritiku. Dennett na tuto otázku poskytl odpověď ve čtrnácté kapitole své nejnovější knihy *From Bacteria to Bach and Back* (2017), z níž je zřejmě minimálně to, že se nejedná o eliminaci vědomí. Vědomé vlastnosti jsou fyzikální vlastnosti – konkrétně jisté vlastnosti mozku –, jež se introspektivně jeví jako fenomenální. Proto se mi jako výstižnější jeví výraz *iluzionismus*, který v poslední době propaguje Keith Frankish (zatím nejsystematičtěji v článku „Illusionism as a Theory of Consciousness“ [2017]). Frankish má na mysli, že vědomí je reálné a může být předmětem vědeckého vysvětlení, ale standardní filosofie vědomí mu připisují některé vlastnosti – tj. fenomenální charaktery –, které jsou ve skutečnosti iluzorní. Jak jsem zjistil již dříve, sdílím s Frankishem strategii rozšíření dennettovské kritiky kválie na fenomenální charaktery. S pozitivním obsahem jeho iluzionismu jsem se však seznámil až zcela nedávno. Výzva, s níž se tedy nyní mohu pokusit vyrovnat, je srovnání Dennettovy a Frankishovy pozice s mými vlastními závěry. Jedná se o tři varianty téhož, nebo mezi nimi lze najít významné odchylky?

Analýza komponentov fenomenálnych stavov

Juraj Hvorecký

Vo filozofii vedomia existuje nepísaný konsenzus, ktorý stotožňuje fenomenálne kvality stavov s ich uvedomením. Fenomenálne existujú len u stavov, ktorých sme si vedomí: ak zažívam intenzívny vnem červenej, je to len preto, že som si vedomý červenej. V poslednom čase však, aj zásluhou našich kolegov Marvana a Poláka (M&P 2015, 2017) sa ortodoxia otriasa v základoch. Duálna teória oboch autorov tvrdí, že fenomenálne kvality existujú už na nevedomej úrovni a vedomie ich len dostáva do centra mysle. Samozrejme, nie je to prvý pokus vzdorovať tradícii – už D. Rosenthal prichádza s podobnou myšlienkou. Podľa neho sa stavy stávajú vedomými, keď sú predmetom myšlienky vyššieho rádu (HOT). Aj bez prítomnosti HOT však existujú *presne* v tej istej podobe, v akej by sme ju vedome zachytili. HOT im nič nepridáva, len ich vyzdvihuje do vedomia. Marvan a Polák prinášajú do diskusie nový druh podporných argumentov, keď ukazujú, že neurovedné, neuropsychologické a aj konceptuálne argumenty nahrávajú predstave o existencii nevedomých fenomenálnych stavov.

Moja prezentácia si kladie dva ciele. (1) Ukázať, že nie všetky fenomenálne stavy môžu existovať na nevedomej úrovni v podobe, ktorá presne kopíruje ich vedomú verziu a (2) vysvetliť, prečo je uplatňovanie kritéria fenomenality na nevedomé stavy nedostatočné. V prvej časti predstavím multimodálne vedomé stavy a ich efekty ich vedomého zmiešavania – McGurkov efekt, priestorové bruchomluvy, ilúzia gumenej ruky a pod. Všetky podobné javy ukazujú, že multimodálna vedomá skúsenosť má odlišné kvality než súčet singulárnych modálnych vedomých výstupov. Je veľmi pravdepodobné, že k zmiešavaniu dochádza vo veľmi neskorej fáze zpracovania, pravdepodobne súčasne s prístupom do vedomia. V druhej časti sa zameriam na všeobecnú kritiku predstavy o fenomenalite. Pri postulovaní jej nevedomej úrovne sa zásadným problémom stáva predpoklad neredukovateľnosti fenomenálnych kvalít. Namiesto ilúzie jednotného javu fenomenalita len zakrýva viacero iných, komplexne interagujúcich vlastností, akými sú intencionalita, perspektivita (perspectivalness), retencia, vlastníctvo (mineness) mentálnych stavov. Tie je potrebné analyzovať samostatne a pozrieť sa, ako figurujú vo vedomých stavov. U niektorých je zrejmé, že môžu dobre vystupovať aj na nevedomej úrovni – intencionalita, perspektivita a zrejme aj časovosť. U iných sa zdá, že sú prítomné len vedomo – vlastníctvo, intenzita, či multimodalita stavov. Rozdiel medzi vedomými a nevedomými stavmi nie je podľa naznačenej teórie rozdielom triedy, ale skôr rozdielom stupňa.

Mgr. Petra Chudárková, Katedra filozofie FF UP v Olomouci
K roli ctností v normativní etice

V současné normativní etice lze rozlišit tři základní přístupy, a to deontologii, utilitarismus a etiku ctností. Právě utilitarismus je již od svého vzniku považován za kontroverzní teorii, jež vyvolává vášnivé diskuze. Důvodů existuje celá řada. Za nejzávažnější lze považovat námitku, podle níž je utilitarismus protiintuitivní teorií, jež klade na jedince příliš vysoké nároky. Jako klíčový se pro etiku ukázal být rok 1958, jež bývá pokládán za znovuzrození etiky ctností, která pro některé současné filosofy představuje uspokojivou alternativu k odosobněnému utilitarismu. Oním milníkem bylo vydání článku G. E. M. Anscombe s názvem „Modern Moral Philosophy“. V něm kritizuje koncept morální povinnosti, se kterým pracuje jak deontologie, tak utilitarismus, a volá po návratu k Aristotelově přístupu, jež se bez tohoto konceptu dokázal obejít. Příspěvek se zaměří na porovnání pouze dvou ze zmíněných normativních teorií, a to na utilitarismus, potažmo konsekvencialismus, a etiku ctností. V první části stručně představí východiska moderní etiky ctností a její základní principy. Cílem bude ukázat, že koncept morální ctnosti je natolik problematický, že díky němu etika ctností selhává při vytváření uspokojivých etických norem, a neměla by proto být za normativní teorii vůbec považována. Žádná etická normativní teorie, jež si klade nárok na úspěch, by neměla jednostranně akcentovat jen jedno kritérium. Právě z toho důvodu existuje celá řada hybridních přístupů, snažících se tohoto nešvaru vyvarovat. Ve své druhé části se příspěvek zaměří na jeden z takových počinů, a to na pojetí konsekvencialismu současné americké filosofky Julie Driver, který je obohacen právě o koncept ctnosti. Driver redefinuje tradiční pojetí ctností na základě konsekvencialismu. Chápe je totiž jako charakterové rysy, jež systematicky vedou k žádoucím následkům jedincova jednání. Jsou tedy jedinci přisuzovány primárně na základě externích faktorů, a nikoliv s ohledem k vnitřní motivaci a úmyslům. Výhodou tohoto přístupu je méně problematická identifikace ctností a také možnost morálního selhání ve specifických případech. Přesto se příspěvek pokusí ukázat, že ani takové řešení není uspokojivé. Ať už se totiž snažíme pojem ctnosti definovat jakkoliv, vždy jde jen o velmi vágní a v důsledku problematickou definici. Koncept ctností se tak může jevit užitečný v lidové morální psychologii, v normativní etice se však bez něj pohodlně obejdeme.

Myslet a mluvit *jako by*

Petr Kořátko, Filosofický ústav AV ČR

Tématem příspěvku bude modus *jako by* a jeho pozoruhodné vlastnosti, služby, které nám prokazuje ve filosofii i v každodenních situacích, ale zejména role, kterou hraje ve fikčním diskursu:

(a) Zdá se, že modus *jako by* nabízí poslední útočiště *filosofickým systémům*, které se rozkládají pod náporom svých kontradikcí; nebo že alespoň zaceluje rány, které si tyto systémy samy zasazují, když se jim jejich aparát vymyká zpod kontroly.

(b) V *běžné řeči* nám modus *jako by* umožňuje říkat evidentně nepravdivé věci, aniž by se z nás stali lháři, případně lidé neschopní rozpoznat pravý stav věcí.

(c) A konečně modus *jako by*, alespoň na první pohled, vytváří a kontroluje rozsáhlou a mimořádně rozmanitou sféru komunikace, které se říká *fikční diskurs*.

Rád bych řekl pár slov o těchto třech sférách, v nichž modus *jako by* odvádí svou práci. V případě (a) bude mým hlavním příkladem Kantova transcendentální dialektika a jenom letmo zmíním některé paralely z druhé poloviny minulého století (Wittgenstein, Quine, Grice). V případě (b) se pokusím charakterizovat rozdíl mezi rolí modu *jako by* a funkcí *kondicionálu* a vyložit význam, který příkládám tomuto rozlišení. V případě (c) budu obhajovat tezi, že modu *jako by* přísluší v literární fikci, její tvorbě i recepci, stejně jako v diskursu o fikci, poměrně úzce vymezená role. Z časových důvodů se zřejmě omezím na argumenty pro tvrzení, že není důvod postulovat vedle přesvědčení v modu *jako by* (která od čtenáře vyžadují literární funkce textu) také přání, naděje, obavy atd. v modu *jako by*.

Ako môžeme poznávať abstraktné objekty?

Ladislav Kvasz
FLÚ AV ČR a PedF UK

Abstrakt: Už v sedemdesiatych rokoch minulého storočia sformuloval Paul Benacerraf argument o kauzálnej inertnosti abstraktných objektov matematiky, ako sú čísla alebo množiny. Tento argument bol použitý okrem iného Markom Balaguerom ako hlavný argument proti téze realizmu v matematike predloženej Penelope Maddy a neskôr Jeremy Avigadom proti výkladu argumentácie, opierajúcej sa o geometrické diagramy, predloženému Markom Giaquintom. Oba prístupy, Maddyovej aj Giaquintov, sú súčasťou filozofie matematickej praxe, a tak sa zdá, že Benacerafov argument je s touto praxou v rozpore.

Cieľom príspevku je ukázať, že Benacerafov argument, rovnako ako jeho verzie formulované Balaguerom a Avigadom sa opierajú o nesprávnu, lebo psychologickú, Aristotelovu teóriu abstrakcie, chápanej ako aktivita individuálneho epistemického subjektu. Domnievam sa, že Fregeho argument proti psychologizmu vo filozofii matematiky je možné vzťahovať aj na Aristotelovo pojmá abstrakcie. Pokúsim sa ukázať, že abstrahovanie v matematike nemôže spočívať v odhliadaní od aspektov reálnych predmetov.

V príspevku sa pokúsim predložiť alternatívnu interpretáciu abstrakcie ako lingvistickej redukcie. Základným agentom procesu abstrakcie potom nie je individuálny epistemický subjekt ale jazykové spoločenstvo. Abstrakcia sa tak stáva verejne kontrolovaným a verejne prístupným procesom redukcie jazykového opisu určitého predmetu na určitý fragment prirodzeného jazyka, predstavujúci formálny kalkul.

Ako inšpiráciu pri opise procesu jazykovej redukcie mi poslúži fyzika, ktorá používa celý rad abstraktných objektov ako sú dokonale tuhé telesá, nestlačiteľné kvapaliny, ideálny plyn, silové polia, bodové náboje a podobne. Tieto objekty sú bezpochyby abstraktné objekty, ale nikoho nenapadlo prísť s tézou ich kauzálnej inertnosti. Práve naopak, fyzika používa tieto abstraktné objekty na to, aby skúmala kauzálne pôsobenie reálnych objektov. Preto údajná kauzálna inertnosť abstraktných objektov matematiky nemôže byť spôsobená ich abstraktnosťou, lebo to by museli byť kauzálne inertné aj abstraktné objekty teoretickej fyziky.

Pokúsim sa ukázať, že matematické objekty chápané ako abstraktné objekty v tomto novom, jazykovom zmysle sú poznateľné. Preto, ako ukážem, neplatí pre ne ani Benacerafov argument o kauzálnej inertnosti ani argumenty Balaguera a Avigada. Stručne povedané dala by sa hlavná téza príspevku zhrnúť ako pokus o jazykový obrat v teórii abstrakcie.

O POVAHE FILOZOFIE Z HISTORICKO-PRAGMATICKEJ PERSPEKTÍVY

Pavol Labuda

Timothy Williamson v knihe *Filozofia filozofie* (2007) predstavuje a zdôvodňuje svoje chápanie filozofie, jej predmetných otázok, postupov a cieľov. Na označenie tohto skúmania pritom odmieta použiť zaužívaný termín „metafilozofia“ (N. Rescher, P. Horwich), pretože tento termín podľa neho v človeku mylne navodzuje zdanie, že existuje disciplína vyššieho rádu (metafilozofia), ktorá sa na filozofiu dokáže pozrieť z odstupu. Williamson naproti tomu zastáva stanovisko, že filozofická reflexia filozofie je vždy a stále filozofiou samotnou. Čo však spája Williamsona s mnohými stúpecami *metafilozofie* je ahistorickosť ich prístupu k skúmaniu povahy filozofie.

Motiváciou vzniku príspevku je kritický pohľad na tie prístupy skúmania povahy filozofie, ktoré vedú k jej preskriptívnemu a ahistorickému určeniu. Tieto prístupy ignorujú fakt zrodu a historického vývoja filozofie a ak ho aj spomínajú, tak ho nedokážu elegantne zachytiť, ani vysvetliť. Preskriptívne určenia filozofie bránia jej ďalšiemu vývoju tým, že nastavujú pevné identifikačné črty toho, čo ešte môže, a toho, čo už nemôže byť cieľom, predmetom, otázkou či metódou filozofie. Cieľom predkladanej štúdie je ponúknuť takého určenia filozofie, ktoré by malo byť schopné zachytiť povahu filozofie, vysvetliť jej zrod a historické zmeny, a nechať pritom všetkom filozofiu otvorenú aj pre budúci slobodný vývoj. Nami navrhnuté vymedzenie filozofie pritom stojí na dvoch predpokladoch, ktoré predstavíme v prvej časti prezentácie. Prvým predpokladom je významový holizmus jazykových termínov „filozofia“, „veda“, „umenie“. Druhým predpokladom je pluralita filozofie a rodinná príbuznosť jej jednotlivých exemplifikácii.

Druhá časť prezentácie bude venovaná analýze a kritike preskriptívnych a ahistorických určení filozofie, ktoré ju predstavujú ako kvázi-vedu. Pokúsime sa ukázať, že ahistorický a non-pragmatický prístup k určeniu filozofie je spojený s predstavou filozofie pôvodne vlastniacej celú tkaninu nášho poznania, z ktorej si vzniknuté vedy postupne odstrihávajú a privatizujú jednotlivé časti (napr. Peregrin 2009). Táto predstava však predpokladá ideu vopred danej predmetnej oblasti skúmania, ktorá je vyčerpatelná. Ak by sme pripustili, že látka filozofie (a dokonca ani látka vied) nemusí byť vyčerpatelná, tak by téza o zvyškovej podstate filozofie bola nielen zbytočne pesimistická, ale nesprávna. Téza o zvyškovej povahe filozofie je vyvrátená buď tak, že opustíme ideu privatizácie odstrižkov tkaniny a namiesto toho ponúkžeme ideu možných prekryvaní či zdieľania predmetných oblastí. Druhou možnosťou vyvrátenia tézy o zvyškovej povahe filozofie je odmietnutie samotnej idey vyčerpatelnosti látky a ponúknuť ideu nevyčerpatelnosti/znovu obnovovania. Týmto smerom sa budeme uberať v prezentácii.

V tretej časti prezentácie sa pokúsime nájsť také určenie povahy filozofie, ktoré by ju zachytilo, odlišilo a pritom neredukovalo. Snahy určiť filozofiu cez predmet, metódu a povahu otázok totiž zlyhávajú. Inšpiráciu pre naplnenie tejto úlohy sme našli u Luciana Floridiho (2013). Floridiho prístup umožňuje vysvetliť vývoj filozofie súbežne so vznikom vied. Lákavé na tomto prístupe je aj to, že povahu filozofie neurčuje na úkor výkladu vzniku vied a jeho dôsledkom nie je určenie filozofie ako zvyškovej záležitosti. Podobne ako Floridi aj my vidíme životaschopnosť v dialogickom charaktere filozofickej aktivity. Toto sa pri filozofii často prehliada, pretože sa jej progres meria v pojmoch akumulácie odpovedí, ktoré podáva. Odpovede filozofie však ostávajú principiálne otvorené revíziám. Filozofia je dynamickou aktivitou, ku ktorej sa môže prihlásiť každý, kto identifikoval istý typ otvoreného problému, a ktorý má ambíciu prísť s návrhom a legitimizáciou jeho riešenia. Prakticky sa to v rámci filozofickej praxe uskutočňuje v dialektike formulovania otázok a navrhovaniu odpovedí s jednou podmienkou, že ním k formulovaniu otázok a odpovedí dochádza podľa tematizovaných a zdôvodnených pravidiel.

FLORIDI, L. (2013): What is a Philosophical Question? *Metaphilosophy*. Vol. 44, No. 3, 195-221.

PEREGRIN, J. (2009): „Filosof?? A to se nemůžete živit nějak poctivě?“ *Filozofie dnes* 1, 65-78.

WILLIAMSON, T. (2007): *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishing.

Všetko sú polia: K ontológii súčasnej fyziky

Róbert Maco

(Katedra filozofie a dejín filozofie, FiF UK Bratislava)

Abstrakt: Ak chápeme súčasnú fundamentálnu fyziku ako vysoko sofistikované pokračovanie v dávnom projekte objavovania fundamentálnych prvkov a princípov nášho sveta, potom je namieste otázka, ako vlastne vyzerá - alebo ako by mal vyzeráť - svet vo svojom najzákladnejšom zložení a vo svojom najzákladnejšom fungovaní, keď sa necháme viesť v súčasnosti najúspešnejšími fundamentálnymi fyzikálnymi teóriami. Niektorí (filozofujúci i nefilozofujúci) fyzici na túto otázku v posledných rokoch čoraz častejšie odpovedajú v duchu sloganu "fields all the way down". Táto odpoveď má veľa predností - medzi ktorými na prvých miestach určite figurujú unifikácia obrazu sveta a matematická elegancia - no zároveň sa ozývajú aj kritické hlasy poukazujúce na to, že kvantové polia nie sú vhodným kandidátom na hľadanú "substanciu" sveta. Cieľom môjho príspevku bude identifikovať, vysvetliť a zhodnotiť najdôležitejšie typy argumentov v prospech a tiež v neprospech "ontológie polí" súčasnej fyziky. Osobitne ma pri tom bude zaujímať prepletenosť fyzikálnych a matematických aspektov pri vymedzovaní takých entít, ako sú polia (či už klasické alebo kvantové). Mojou predbežnou hypotézou je, že práve vysoká abstraktnosť matematického aparátu súčasnej fyziky vyvoláva najväčšie problémy a spory pri identifikovaní nejakého základného substrátu, o ktorom by sa dalo povedať, že je to to, o čom hovoria naše teórie a čoho stavy a časový vývoj opisujú.

Moderná fyzika - a to predovšetkým jej kvantová časť - je notoricky známa interpretačnými problémami, ktoré sa tiahnu už od jej založenia v prvých dekádach 20. storočia a ktoré sú vnímané ako nepomerne naliehavejšie než čokoľvek, čo sa filozoficky riešilo v kontexte klasickej fyziky. Hoci téma, ktorú navrhujem, má nepochybne úzku súvislosť aj s týmito známymi interpretačnými problémami (problém merania, realita či inštrumentalita vlnovej funkcie...), chcem podotknúť, že tento okruh problémov nie je v centre môjho terajšieho záujmu, pretože navrhovanú tému chápem širšie, takže je vlastne aktuálna aj kontexte klasickej fyziky. Za kľúčové pokladám dosiahnuť lepšie porozumenie vzťahu medzi matematickými modelmi a tým, čo pokladáme za nimi opisovanú realitu. Prípad kvantových polí ako ontologickej bázy kladie túto starú otázku iba vyhrotenejším a možno naliehavejším spôsobom. Samozrejme, vždy je možné zaujať aj nejakú formu inštrumentalistického prístupu alebo čisto pragmatický postoj "shut up and calculate". Chcel by som však predložiť niekoľko dôvodov smerujúcich k tomu, že tieto prístupy nemusia byť až takými ľahkými východiskami z metafyzických labyrintov, ako sa to niekedy prezentuje.

Semantics of Christmas decorations

Pavel Materna
Institute of Philosophy
Academy of Sciences of Czech Republic

Abstract

M. Duží has exactly proved in (2018) and B. Bolzano suggested in (1837) that the mereology of procedures (in TIL constructions) differs essentially from the mereology of aggregates. The author shows that the above fact justifies Tichý's procedural semantics as defined in his (1988) and has later developed in Duží, Jespersen, Materna (2010). Structures created by type-theoretical analysis of an expression demonstrate the impossibility of an aggregate-like mereology of procedures. It is again Bolzano, whose refusal of identifying equivalent concepts differing just by word order so surprised Bar-Hillel. Bolzano has argued that the traditional concepts satisfy the Law of inverse proportion of extension and intension while many examples prove the untenability of the Law. Bolzano adduced convincing examples but he as if forgot that the Law holds if concepts are traditionally defined. Bolzano himself did not define concepts in such a way that his examples would prove what they did. As soon as concepts are defined (explicated) as a kind of procedure Bolzano's criticism (actually refusal of the traditional definition of concepts) is fully justified as well as Church's correction of Frege's attempt to explicate concept. At the core of Tichý's TIL there is just a "procedural turn" and applying complexes, procedures to semantic problems. This orientation is connected with using λ -systems rather than predicate logics and functions rather than relations (See Montague, Moschovakis etc.).

A quotation from Tichý (1988, 7) will explain the title of the paper.

Pravda v práve

Mgr. Mgr. Marek Neština, PhD.

ABSTRAKT: Právnicki a sudcovia sa spravidla zaoberajú právnou argumentáciou, ktorá sa nazýva právny sylogizmus. Takýto sylogizmus sa skladá z premís s normatívnym právnym obsahom a z premís, ktoré opisujú fakty alebo udalosti. Je teda zrejmé, že jazykové vyjadrenia konkrétneho právneho obsahu, to jest obsahu právnych predpisov, súdnych rozhodnutí a štátnych regulácií a podobne, nie sú propozície. Cieľom právnych predpisov nie je opisovať aspekty sveta, Právne predpisy nám nehovoria ako veci sú alebo nie sú; oni nám hovoria, čo máme robiť, respektíve nerobiť. Problémy, ktoré sa v tejto súvislosti objavujú, sú nasledujúce. Môže byť takýto právny sylogizmus platný? Môže byť záver pravdivý alebo nepravdivý? Môžeme pripísať pravdivostnú hodnotu obsahu právnych noriem? Ide o otázky, ktoré budú predmetom tejto štúdie a budú zodpovedané z pohľadu koncepcie rečových aktov. Argumentácia v stati bude založená na analógii medzi pravdou vo fikcii a pravdou v práve.

Tématem příspěvku je kritický náhled na pojem krásy jako vnitřní hodnoty G. E. Moora a úvaha, zda vede k axiologickému atomismu či k něčemu, co by bylo lze nazvat teorií organické jednoty. Moore uvažuje krásu jako nikoli pouze objektivní, ale silněji jako vnitřní hodnotu: i když z tvrzení, že nějaká hodnota je „vnitřní“, vyplývá, že je „objektivní“, opačně to neplatí. Hodnota něčeho musí být buď vnitřní, nebo vnější. Někaký stav věcí je vnějškově hodnotný, když svoji hodnotu odvozuje z nahodilého spojení s nějakým jiným stavem věcí, který má hodnotu. Avšak ne každý stav věcí může mít pouze vnější hodnotu. Neboť aby něco mělo vnější hodnotu, musí určité věci hodnotu mít v sobě, ze své vlastní povahy: musí mít hodnotu vnitřní. Čili vnější hodnota musí být založena na hodnotě vnitřní. Dále: je to, že něco má vnitřní hodnotu, záležitostí nahodilosti nebo nutnosti? Zdá se, že to, co je vnitřní hodnota, nemůže být takto nahodilé. Neboť předpokládejme, že S má ve skutečnosti hodnotu, ale že hodnota S závisí na tom, zda získává nějaký jiný nahodilý stav T: kdyby T nezískal, nebyl by S hodnotný. Tak hodnota S nespočívá v povaze samotného S. Spočívá buď v T, a skutečnost, že S je nahodile spojeno s T dodává S určité vnější spojení s hodnotou, nebo spočívá v určité kombinaci T a nahodilého spojení mezi S a T. Hodnota S by tudíž byla vnější. Takže se zdá, že aby S byl vnitřně hodnotný, musí to být záležitost nutnosti.

Lze si představit takové teorie krásy, podle nichž by krása byla v nejpřísnějším smyslu objektivní a přesto by nebyla vnitřní. Podle Moora říci, že nějaká hodnota je vnitřní znamená pouze, že otázka, zda nějaká věc tuto hodnotu má a do jaké míry ji má, závisí pouze na vnitřní povaze dané věci, či lépe hodnota je vnitřní tehdy a pouze tehdy, když cokoli ji má, pak toto nebo něco přesně stejného bude tuto hodnotu mít nutně nebo ji bude mít vždy – za všech okolností – v přesně stejném stupni. Ačkoli se Moorovo pojetí vnitřní hodnoty dočkalo rozpracování (Kim et al.) není neproblematické. Umělecká díla normálně sestávají z částí, které samy mají (vnitřní) hodnotu. Sčítají se jednotlivé hodnoty, nebo tvoří strukturální organický celek? Celková hodnota je organicky jednotná, jestliže hodnota její složenosti je větší než prostý součet hodnot jejích složek či součástí. Nehrozí zde paradox sčítání (Oddie)? Z prostého sčítání podle všeho plyne axiologický nihilismus: totiž že nic není hodnotnější než cokoli jiného, a rovněž axiologický atomismus – že složenosti lze rozložit na jednotlivé činitele/hodnoty; že tito činitelé mají hodnotu nezávisle na jejich roli v hodnotných složenostech; a že tito činitelé v strukturách na sebe vzájemně nepůsobí. Cílem příspěvku je tedy argumentace ve prospěch nutné vnitřní hodnoty a organické strukturální jednoty v teorii umělecké kritiky.

Konceptuální zmatek v Kripkeho kritice teorie identity Michal Polák

Abstrakt:

V současné naturalisticky orientované filosofické literatuře existuje řada pokusů o uchopení vztahu mysli a mozku. Jedná se například o realizaci, konstituci, determinaci, kompozici nebo supervenienci (Keaton 2015; Bennett 2011; Kozuch, Kriegel 2015; Bickle 2013). Ačkoli žádný z těchto pokusů zatím nezískal převažující podporu mezi teoretiky filosofie mysli, zdá se, že všechny deklarují příklon k naturalistickému vysvětlení vztahu mezi mentálními stavy a jejich zakládajícími neurobiologickými mechanismy. Jedním z nejvýznamnějších pokusů o naturalizaci mentálních stavů je však stále koncept identity, který konstatuje, že stavy mysli jednoduše jsou stavy mozku. Pozoruhodný vývoj teorie identity vedl ke vzniku dvou základních variant – silné a slabé teorii identity (viz Smart 1959; Place 1956; Lewis 1966; Feigl 1958) a následně ke kritice, která s akcentem na různé problémy upozorňovala na neudržitelnost, zejména její silné verze (např., Kripke 1980; Putnam 1967; Chalmers 1996). Na druhou stranu se však v současné době opět diskutují přednosti teorie identity (Gozzano, Hill 2012).

Cílem příspěvku je poukázat na některé problémy spjaté s Kripkeho vymezením teorie identity, jež pak následně podrobuje kritice (Kripke 1980). Kripke se snaží pomocí modální argumentace ukázat, že identitu nelze uplatnit na vztah mezi bolestí a podrážděním C-vláken. Argumentuje tak, že formulace empirické identity typu „světlo je elektromagnetické záření“ nebo „teplo je pohyb molekul“ nejsou tvrzení o identitě, která by byla analogická případu „bolest je podráždění C-vláken“. Proto nemohou sloužit jako příklady, na jejichž základě by bylo možno vytvořit i formulaci identity mezi mentálními stavy a stavy mozku. Příspěvek se pokusí ukázat, že neanalogičnost těchto případů není dána modálními vlastnostmi relací, které do vztahu identity mají vstupovat, ale tím, že u Kripkeho dochází k nerozlišování (resp. směšování) různých kategorií pojmů, které označují entity, jež mají být identifikovány jako totožné. Analogii mezi empirickými tvrzeními o identitě a tvrzením „bolest je podráždění C-vláken“ tedy lze vést, je však třeba správně porozumět tomu, které prvky do vztahu identity mohou vstupovat a které nikoli.

System \mathcal{L} – modální logika inspirovaná Quineovou kritikou modalit

Zuzana Rybaříková

Když Quine publikoval svou kritiku modální logiky, jeho hlavním záměrem patrně bylo své kolegy a současníky od práce na modální logice odradit. Proto také poukazoval na její paradoxnost a nejasnost. Vývoj neklasických logik ve 20. století ale ukazuje, že v tomto svém snažení neuspěl. Naopak mnozí logikové a filozofové se na Quineovy paradoxy zaměřili a ukázali cesty, jak těmto paradoxům uniknout. Z této skupiny se vymyká Jan Łukasiewicz, který ve svém systému modální čtyřhodnotové logiky (systém \mathcal{L}) Quineovy námitky zohlednil. Tvrdil, že postuloval systém modální logiky, ve kterém nedochází k paradoxům, které Quine předvedl.

Třebaže je Jan Łukasiewicz znám především jako autor troj-hodnotové logiky, postuloval také další systémy více-hodnotových logik, především n-hodnotovou logiku a čtyř-hodnotovou logiku. Zatímco n-hodnotová logika je přímo odvozena z troj-hodnotové logiky, čtyř-hodnotová logika se od troj-hodnotové logiky v mnoha ohledech liší. Při její postulaci rezignoval Łukasiewicz na otázku determinizmu, která byla hlavním důvodem pro vytvoření troj-hodnotové logiky. Inspiroval se naopak Aristotelovou sylogistikou a také soudobou diskuzí nad systémy modální logiky, především Quineovou kritikou modalit.

Protože je Łukasiewicz také známým historikem logiky a inspiraci Aristotelem lze nalézt už v jeho postulaci troj-hodnotové logiky, bývá Quineův vliv mnohdy přehlížen. Ve člancích, ve kterých Łukasiewicz představil čtyř-hodnotovou logiku, má ale analýza Quineova paradoxu výsadní místo. Při analýze tohoto paradoxu Łukasiewicz uvedl vůbec nejkontroverznější prvek svého systému \mathcal{L} , tedy, že apodiktické výroky nejsou tezemi systému. Tedy, že v systému \mathcal{L} platí $\neg \Box a$.

Tvrzení, že nezpochybnitelně výroky nejsou tezemi systému, má pro Łukasiewicze význam také z filozofického hlediska. Shodoval se s Quinem v odmítání distinkce mezi analytickými a syntetickými výroky a tvrdil, že nikdy neviděl rozdíl mezi pravdivostí syntetických a analytických výroků. Uvedl: „Nemohu pochopit, proč by pravdivý výrok založený na významu slov ‚Já jsem člověk‘ měl být více spolehlivý, než faktická pravda založená na zkušenosti ‚Já mám hnědé oči‘.“¹

¹ Łukasiewicz JL (1970d) Arithmetic and Modal Logic. In: Łukasiewicz JL., Selected Works. Borkowski L (ed.), North Holland Publishing Company – Polish Scientific Publisher. Amsterdam – Varšava, 395.

Paradox inference a paradox analýzy: F. H. Bradley

Karel Šebela

Paradox inference a paradox analýzy mají důležitý společný rys: u obou je na jedné straně „výsledek“ (závěr či analysans) vždy již nějak přítomen v daném (premisách či analysandu) a tato danost je zárukou korektnosti (inference či analýzy), na druhé straně je tato přítomnost taková, že nás její objevení se ve „výsledku“ dokáže překvapit a je tedy přítomností zvláštního druhu. Tento zvláštní typ vědění „výsledku“ v daném si tak zaslouží pozornost.

Uvedenou spojitost mezi oběma paradoxy budu zkoumat v díle britského filozofa F. H. Bradleyho. Důvodem je originalita a (někdy skrytý) vliv jeho myšlenek na koncepce raných analytických filozofů a logiků, zejména B. Russella. V díle *The Principles of Logic* totiž Bradley dospívá ke kontroverznímu závěru, že každá inference je neplatná a každá analýza je nekorektní. Obecnou tezi o propojenosti obou paradoxů tak hodlám podpořit dílčí tezí o propojenosti obou paradoxů v díle tohoto filozofa. Úvahy o těchto paradoxech nejsou pro Bradleyho okrajovým tématem, současný badatel J. W. Allard dokonce ve své knize *The Logical Foundations of Bradley's Metaphysics* tvrdí, že řešení paradoxu inference je centrální pro celou Bradleyho filozofii. V příspěvku se pokusím propojit téma paradoxu inference u Bradleyho, zpracované již Allardem, s tématem paradoxu analýzy u Bradleyho a ukázat jejich společné východisko.

Co se týče inference, Bradley ji chápe jako určitý proces, složený z dílčích operací. První operací je abstrakce idejí z reality, výsledkem jsou termíny jakožto elementy premis. Druhou je syntéza premis do jednoho celku a poslední je analýza toho celku. Výsledkem této analýzy je závěr úsudku. Pro Bradleyho je inference informativní, tj. přináší novou informaci, ale za cenu pravdivosti jejího závěru, neboli, jak to formuluje Bradley, za cenu její materiální platnosti. Tato nová informace, která je výsledkem usuzování, je u Bradleyho novou relací mezi elementy inference. Na druhé straně, posun k této nové relaci je pro Bradleyho pouze „ideal development“, tedy něčím ne reálným, tedy jednoduše nepravdivým.

V případě analýzy je Bradleyho hodnocení ještě horší – považuje ji za „falzifikaci“ a klam. Toto hodnocení bylo příčinou dlouhodobé debaty mezi Bradleyem a Russellem. Důvodem nepravdivosti analýzy je to, že analýza, jakožto dekompozice nějakého celku, izoluje konstituenty tohoto celku, tedy především izoluje je od vztahů, které mají k ostatním částem celku. Tato izolace je opět něčím ideálním, tj. nereálným a obecně dle Bradleyho nelze předpokládat, že takto izolovaná entita může být vůbec entitou.

Z rozboru uvedených Bradleyho úvah se tak snažím prokázat, že důvody pro neplatnost inference a analýzy u Bradleyho se shodují a obě odkazují k otázce povahy relací, které tvoří daný celek (konjunkci premis či analysandum), konkrétně k otázce, zda jsou tyto relace interní nebo externí. Pro Bradleyho jsou tyto relace interní, což je patrné zejména v diskusi s Russellem, který trval na možnosti externích relací jako nutné podmínce jeho koncepce filozofie a logiky.

Zvláštní vědění „výsledku“ v daném, společný rys obou paradoxů, tak může být chápáno jako vědění povahy relací mezi konstituenty daného.

Analogie mezi Goodmanovým problémem indukce a Wittgensteinovým problémem řízení se pravidlem

Radek Schuster

Cílem příspěvku je prozkoumat souvislost mezi paradoxem „grue“, kterým Goodman přeformuloval tradiční problém indukce do problému rozlišitelnosti mezi predikáty, jež lze induktivně promítat do budoucna, a predikáty, u nichž takové promítání postrádá smysl, a paradoxem řízení se pravidlem, v němž Wittgenstein, resp. jeden z hlasů jeho Zkoumání, poukazuje na to, že v souladu s pravidlem lze interpretovat jakékoliv jednání.

Na analogii mezi oběma problémy se odvolává Kripke, jenž paradox „grue“ chápe jako inspiraci pro svoji skeptickou interpretaci Wittgensteinova problému pomocí funkce „quus“, jež ukazuje každou novou aplikaci pravidla jako „krok do neznáma“. Kripkův skeptik, resp. skeptik kterého Kripke podsouvá Wittgensteinovi, nenalézá v minulosti žádný fakt, na jehož základě by mohl rozhodnout, zda používá funkci „plus“ či „quus“. Řešení pak spočívá v tom, že kripkensteinovský skeptik rezignuje na hledání takového faktu či mentálního stavu, který by určoval rozumění výrazům v budoucnu, a pokračuje v používání jazyka takřkajíc naslepo, ale ve shodě s jazykovým společenstvím v rámci sdílené životní formy.

Kripkovo čtení Wittgensteina odmítají Baker a Hacker, přičemž paradox řízení se pravidlem a argument proti soukromému jazyku exegeticky oddělují. Zároveň akcentují Wittgensteinův přístup k paradoxům jako k přestrojeným nesmyslům, které je třeba rozpustit objasněním pojmové konfúze, a ukazují, jak sám Wittgenstein svůj paradox rozpouští na základě vyjasnění: – zavádějící inklinace pojmát rozumění jakožto interpretaci; – nesprávného obrazu interního vztahu mezi pravidly a jejich aplikacemi, podle něhož mezi nimi musí existovat nějaké zprostředkování; – zmatení mezi správnou představou, že další interpretace jsou možné, a mylnou představou, že jsou nutné; – zavádějícího úsudku, že když je nedorozumění demonstrováno naším jednáním chápáno jako desinterpretace, pak musí být porozumění demonstrováno naším jednáním interpretací; atd.

Na základě analogie Goodmanova a Wittgensteinova paradoxu budu v rámci příspěvku obhajovat následující tři teze:

1) Pokud přijmeme Kripkovo skeptické řešení Wittgensteinova paradoxu v podobě argumentu proti soukromému jazyku, je nasnadě se domnívat, že toto řešení můžeme analogicky uplatnit i na paradox Goodmanův. To se pak zdá být v souladu i s Goodmanovou vlastní strategií řešení paradoxu, jež se opírá o veřejnou spirálu, v níž je správnost našeho jednání porovnávána obecnými standardy, jejichž správnost je zároveň potvrzována naším jednáním.

2) Pokud spolu s Bakerem a Hackerem odmítneme Kripkovo řešení, a pokusíme se analogicky uplatnit jimi preferované wittgensteinovské rozpuštění paradoxu pomocí pojmové analýzy i na paradox Goodmanův, zřetelněji vidíme, že k řešení obou paradoxů nestačí „překotvit“ pravidla ze soukromé do veřejné sféry. Neboť paradox vzniká konfúzí pojmů ve veřejném (logickém) prostoru tak, že „rozumění“ v jeho interním vztahu ke konečnému „jednání“ zaměňujeme za „interpretování“ s nekonečným potenciálem.

3) Jazyk nám dovoluje vyjádřit nekonečno ve veřejném (logickém) prostoru, resp. činit pravidla, která nás k nekonečnu směřují, explicitními, avšak my při tom podléháme pokušení vymanit se z časovosti tím, že v našich výrazech proplétáme temporální a atemporální smysl, čímž vytváříme paradoxy. Proto je okamžik, do něž jsme používali „green“/„plus“ ve významu „grue“/„quus“, paradoxně postaven mimo čas a kvantifikátor ve výroku „jakékoliv jednání lze interpretovat v souladu s pravidlem“ paradoxně chápán temporálně.

KLUZKÝ SVAH A EUTANAZIE: PŘÍPADOVÁ ANALÝZA

Iva Svačinová

Katedra filozofie a společenských věd, Univerzita Hradec Králové

Tomáš Ondráček

Katedra podnikového hospodářství, Masarykova univerzita

Kluzký svah bývá uváděn jako příklad argumentačního faulu nebo chyby (Hurley 2015; Damer 2012; Murray & Kujundzic 2005; Smith 2005; Govier 1982). Toto pojetí je však v současných přístupech k argumentaci zpochybňováno a na kluzký svah je nahlíženo spíše jako na specifický typ argumentace, který může být v rámci diskuse přijatelný, pokud splňuje určité podmínky (van Eemeren et al. 2009; Volokh 2003; Walton 1992).

V rámci *pragma-dialektického přístupu* k argumentaci můžeme kluzký svah chápat jako variantu *pragmatického argumentačního schématu* (tzv. *argumentu z důsledků*), ve které je zdůrazněna série nutných kroků vedoucích k zpravidla nechtěnému výsledku. K argumentační chybě zde může dojít v případě nekorektní aplikace tohoto schématu, tj. v případě, že proponent není schopen doložit, že k nežádoucímu důsledku skutečně dojde (van Eemeren et al. 2009).

Pragma-dialektický přístup ve své rozšířené verzi (van Eemeren 2010) nám dále umožňuje zkoumat rétorickou rovinu využití kluzkého svahu. Přichází s pojmem *strategického manévrování*, které chápe jako snahu o udržení křehké rovnováhy mezi dvěma cíli mluvčího: *dialektickou adekvátností* (řešení názorového střetu v souladu s pravidly diskuze) a *rétorickou účinností* (vítězství v názorovém střetu). Využití kluzkého svahu lze v tomto pohledu chápat jako strategii, která může být nejvhodnější volbou vzhledem k zamýšlenému publiku v kontextu diskuze, která se řídí specifickými pravidly či konvencemi. K argumentační chybě pak dochází, pokud mluvčí „přežene“ svou snahu dosáhnout rétorického cíle a dopustí se porušení některého z pravidel dané diskuze.

Ve svém příspěvku předložíme analýzu vybraných reálných příkladů z politického kontextu v diskuzi o eutanazii, které byly předloženy českými politickými stranami na jejich webových stránkách mezi lety 2006 až 2017 a v nichž je využit argument

kluzkým svahem. Obecně můžeme tyto argumenty rekonstruovat jako mající podobu:

Neměli bychom legalizovat eutanazii, protože legalizace eutanazie povede k nežádoucím důsledkům Z (a zákony vedoucí k nežádoucím důsledkům by neměly být přijímány).

Při analýze těchto příkladů jsem se zaměřili na strategie užívané mluvčími k rétorickému posílení přijatelnosti jejich stanoviska a argumentace. Identifikovali jsme přitom dva typy strategií: útočné a obranné. Útočné strategie jsme určili jako ty, v nichž je argument kluzkým svahem strukturálně propojen s dalšími argumenty, jejichž funkcí je především útok na nepřijatelnost teze nebo argumentů protistrany. Jako obranné strategie jsme následně vymezili ty, v nichž je argument kluzkým svahem argumentačně posilován dalšími argumenty s ohledem na potenciální napadení ze strany oponenta.

V příspěvku budeme hájit stanovisko, že mluvčí užívající útočné strategie mají větší tendenci užívat kluzký svah chybným způsobem, zatímco mluvčí využívající obranné strategie využívají spíše korektní aplikaci kluzkého svahu. Tato tendence podle nás vyplývá (A) z odlišných úvah mluvčích o charakteru jejich publika, které jsou s jednotlivými typy strategií spojeny, a (B) s odlišnými dílčími cíli mluvčího, které jsou prostřednictvím těchto strategií v diskuzi realizovány.

Pseudověda, paravěda a věda o modalitě

Filip Tvrđý

Problém demarkace vědy a pseudovědy se Karl R. Popper pokusil vyřešit pomocí pojmů falzifikace a falzifikovatelnosti. Domníval se, že kritériem pro odlišení pseudovědy je imunizace vůči falzifikaci, tedy schopnost defektně formulovaných teorií bránit se možnosti vyvrácení. Jeho stanovisko se ovšem setkalo s celou řadou námitek ze strany pozdějších filozofů vědy. Thomas Kuhn upozornil na historickou podmíněnost demarkačních kritérií, díky čemuž na nás starší a překonané vědecké teorie působí jako pseudovědecké. Jiní si povšimli, že jednotlivé případy falzifikace často nevedou k opuštění vědecké hypotézy, protože vědci mají dobré důvody pro obezřetnost a konzervatismus. Ještě další se naopak pozastavili nad skutečností, že některé příklady pseudovědy jsou testovatelné a byly už dokonce mnohokrát falzifikovány, což jim nijak neubírá na oblibě. Kvůli těmto závažným nedostatkům musíme Popperův demarkační projekt považovat za neúspěšný. Není ale možné se zcela vzdát snahy o uspokojivé vymezení pseudovědy, jenž má mnoho praktických důsledků pro fungování společnosti. Demarkace se totiž mimo jiné týká i ochrany života a zdraví, nakládání s veřejnými prostředky, právních opatření proti podvodníkům nebo vytváření školních osnov. Cíle příspěvku jsou dvojí. Prvním je představit řešení německého filozofa Martina Mahnera, který rozšiřuje demarkaci mezi vědou a pseudovědou o kategorii paravědy. Zatímco pseudověda se neúspěšně snaží imitovat metodu vědy, aby mohla parazitovat na její dobré reputaci, paravěda se považuje za oblast od vědy zcela odlišnou, ale zastávající podobně prestižní úlohu při hledání pravdy. Druhým cílem je poukázat na existenci kontroverzních oblastí lidského poznání, které mohou být podle Mahnerových měřítek označeny za pseudovědecké či paravědecké, i když se mezi vědci a filozofy těší velmi dobré pověsti. Za příklad si vezmu mnohasvětovou interpretaci kvantové mechaniky (např. Hugh Everett a Max Tegmark) a obsahově s ní spřízněnou modální metafyziku (např. David Lewis a Timothy Williamson). Budu obhajovat stanovisko, že teprve důsledné pochopení podstaty modálních argumentů nám umožní zbavit vědu o modalitě puncu nevědeckosti.

Fiktívne postavy ako nemožné indivíduá

Daniela Glavaničová, Martin Vacek

Oddelenie analytickej filozofie, Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied

Predmetom nášho príspevku je (meta)analýza fiktívnych mien a metafyzika fiktívnych postáv. Paradigmatickým príkladom fiktívnej postavy je Sherlock Holmes. Teórie fiktívnych postáv sa štandardne členia na realistické (fiktívne postavy v nejakom zmysle jestvujú) a antirealistické (fiktívne postavy nejestvujú).

Náš príspevok sa člení na dve hlavné časti. Prvá časť sa bude venovať formulácii, vysvetleniu a obhajobe nasledovného argumentu:

(P1) Fiktívne postavy ako konkrétne entity aktuálne neexistujú.

(P2) Fiktívne postavy ako konkrétne entity neexistujú ani v iných možných svetoch.

(P3) Ak niečo neexistuje aktuálne ani v iných možných svetoch, je nemožné, aby to existovalo.

(Z) Je nemožné, aby existovali konkrétne fiktívne postavy.

Ani prvá ani tretia premisa nie je kontroverzná. V príspevku ukážeme, ako možno motivovať druhú premisu, pričom sa budeme opierať najmä o Kripkeho argumenty proti possibilizmu. Záver argumentu možno považovať za netriviálny. Zároveň však z neho ešte nevyplýva žiadna zrejma odpoveď na otázku, ako analyzovať fiktívne mená (resp. ako chápať fiktívne postavy).

V druhej časti príspevku sa preto zameriame na predloženie teoretických možností pre analýzu fiktívnych mien, ktoré sú konzistentné so záverom nášho argumentu. Táto časť príspevku bude opäť pozostávať z dvoch častí: (i) fiktívne postavy ako abstraktné entity určitého druhu, a (ii) fiktívne postavy ako konkrétne, ale nemožné indivíduá. Pod možnosť (i) spadá koncepcia abstraktného artifaktualizmu i niektoré druhy meinongianizmu. Pozornosť však upriamime najmä na koncepciu, ktorá zatiaľ nebola uspokojivo diskutovaná: fiktívne postavy ako konceptuálne entity. Pod (ii) možno zaradiť viacero teoretických možností, ktorým sa v literatúre venovalo zatiaľ iba málo pozornosti (v prípade niektorých žiadna).

Príspevok ukončíme upozornením, že už lokalizácia diskusie do kontextu sémantiky možných svetov zo sebou prináša určité riziká. Čo ak rámec sémantiky (ne)možných svetov nie je v prípade analýzy fiktívnych mien vôbec aplikovateľný? Predpokladáme, že táto cesta by dokázala vzbudiť určité sympatie v tábore antirealistov, ktorí sa akosi zdráhajú čo i len dotknúť otázky, či fiktívne postavy neexistujú iba aktuálne, alebo je ich neexistencia nevyhnutnou záležitosťou.

Množiny v logice

Marta Vlasáková

V logice se již od jejích počátků pracuje s *extenzemi pojmů* („vše to, co spadá pod určitý pojem“, „vše to, co sdílí určitou vlastnost“), které lze považovat za jakési intuitivní předchůdce pojmu množiny. Přesto se zdá, že moderní pojem množiny, se kterým přichází Georg Cantor a který je dnes považován za bezesporně vymezený standardní axiomatizací teorie množin (např. Zermelovou-Fraenkelovou), se od tohoto intuitivního pojmu poměrně podstatně liší. Ve svém příspěvku chci jednak ukázat, v čem tato odlišnost spočívá, a jednak upozornit na to, že vzhledem k zásadní spornosti cantorovského pojetí množiny je otázka, zda by nebylo možné si v základech logiky vystačit s původním intuitivním pojmem množiny jakožto extenze. Ještě otec-zakladatel moderní logiky Gottlob Frege vychází z onoho tradičního chápání extenze pojmu (a svého dočasného odklonu od vlastní teze a akceptování „cantorovských“ množin posléze hořce lituje). Je tedy otázka, zda logika skutečně potřebuje onu cantorovskou teorii množin se všemi jejími problémy a neintuitivními důsledky.

Základní rozdíl mezi klasickým chápáním extenzí pojmů a cantorovským chápáním množiny spatřuji v následujícím: Pod pojem mohou spadat (tutéž vlastnost mohou sdílet) různé objekty, individua, jejichž soubor je pak extenzí daného pojmu. Tato extenze sama ovšem *není* žádným objektem, tudíž nedává smysl ji považovat za individuum, které by opět mohlo spadat pod nějaký pojem. Znamená to tedy, že ony intuitivní „množiny“ samy už nemohou být prvkem žádných jiných množin. Takto pojímá množiny ještě například George Boole ve své algebře logiky – pro něj jsou množiny vždy souborem nějakých individuí, jednotlivin (v nejširším slova smyslu), není nic takového jako množina množin. Pokud chceme mluvit o tzv. druhořadových vlastnostech, tedy o vlastnostech vlastností, o pojmech, pod které spadají pojmy, neobsahují jejich extenze opět extenze, ale příslušné prvořadové vlastnosti, pojmy – nejedná se tedy o nějaké množiny množin, nýbrž o množiny pojmů/vlastností. Oproti tomu moderní množiny jsou standardně považovány za (logická) individua, takže množiny mohou být opět prvky množin. Tak je předpokládána celá nekonečná hierarchie množin sestavená z množin množin, množin množin množin atd. Toto chápání však vede ke známým paradoxům naivní (cantorovské) teorie množin a tedy ke spornému systému. Moderní axiomatiky teorie množin sice nabízejí (snad) bezesporný systém, ale za cenu značných ad hoc restrikcí a určité ztráty intuitivnosti. Sám Frege ve svém zakladatelském díle důsledně trvá na tom, že v logice je zásadní rozdíl mezi předměty a pojmy (vlastnostmi). Základním logickým vztahem je spadání předmětů pod pojem; pojem sám ovšem není předmět, nemůže tedy spadat pod pojem (leďa pod pojem vyššího řádu, ale pod něj nespadá jako předmět, ale jako pojem). Na tomto základním vztahu lze vybudovat kalkulus klasické predikátové logiky, jak to Frege činí v *Begriffsschriftu*. Pojem extenze pojmu považuje Frege za odvozený a pro logiku nepodstatný. Přesto jej Frege využívá ve svém projektu logicismu, ovšem poté, co vychází najevo, že chápání extenze (množiny) jako předmětu vede k logickému sporu, odmítá nakonec pozdní Frege pojem množiny jako takový.

Vědecké porozumění a idealizované modely

Martin Zach

Vědecké bádání má celou řadu cílů: například předpovídat budoucí události, popisovat a kategorizovat entity, umožňovat kontrolu nad určitými systémy pomocí vhodných intervencí, nebo také vysvětlovat jevy a poskytovat porozumění tomu, jak svět kolem nás funguje. Právě problematika vědeckého porozumění byla dlouhou dobu opomíjena a teprve nedávno se stala předmětem zkoumání. Jednou z palčivých otázek je to, zda nám idealizované modely mohou poskytovat faktické porozumění (tj. porozumění založené na faktech). Protože idealizované modely jsou v mnohém neúplné a nepravdivé, většina autorů se hlásí k tzv. ne-faktickému porozumění (Elgin 2007, Potochnik 2015), popřípadě kvazi-faktickému (Mizrahi 2012). Navzdory námitkám nedávno několik autorů oprášílo pozici faktického porozumění (Reutlinger a kol. 2017, Rice 2016).

V přednášce představím způsob, kterým lze pozici faktického porozumění hájit. Klíčem k mé argumentaci je koncept „úrovni abstrakce“, neboli tvrzení, že faktické porozumění je dosažitelné na určité úrovni abstrakce. Zároveň argumentuji, že debaty ohledně podmínky fakticity trpí nedostatečně přesným pojetím procesů abstrakce a idealizace (široce přijímané vymezení těchto pojmů viz Godfrey-Smith 2009), což je příčinou toho, proč se většina autorů přiklání k nefaktické koncepci.

Pro ilustraci uvažujme mechanistický model enzymatické regulace, konkrétně způsob, jakým produkt metabolické dráhy zpětně inhibuje některý z enzymů, čímž zároveň inhibuje onu metabolickou dráhu. Lze říci, že takový mechanistický model abstrahuje od různých klíčových detailů či alternativně, že idealizuje určité faktory. V tomto modelu se například ignoruje rozlišení mezi kompetitivní a nekompetitivní inhibicí, což lze považovat za abstrakci, ale zároveň také za idealizaci. Zde se ukazují problémy pro jednoznačné odlišení abstrakcí a idealizací. Tento jednoduchý model také ignoruje roli molární koncentrace. I přesto nám však modely, jako je tento, poskytují faktické porozumění, a to tehdy, když nám o zkoumaném jevu na určité úrovni abstrakce říkají něco pravdivého – v tomto případě o kauzální organizaci, tj. zpětnovazebné inhibici (viz také Glennan 2017).

Moje pojetí se zásadně liší od autorů (např. od Strevens 2017), kteří argumentují, že idealizace poukazuje na kauzální irelevanci těchto idealizovaných faktorů. Neboť k tomu, aby jev nastal, je naprosto klíčová jak povaha inhibice (kompetitivní/nekompetitivní), tak i molární koncentrace produktu (viz také Love a Nathan 2015, kteří považují ignorování koncentrací za idealizaci).

Je-li naším cílem porozumět do detailu mechanismu konkrétní metabolické dráhy, jednoduchý model enzymatické regulace pro tento úkol není postačující. Nic však nebrání tomu, aby i tento jednoduchý model poskytoval faktické porozumění na obecné úrovni, kdy je cílem pouze získat základní povědomí o aktivním mechanismu.

Na závěr odliším své pojetí faktického porozumění od dvou nedávných přístupů. Reutlinger a kol. (2017) mluví v souvislosti s určitou skupinou vysoce idealizovaných a jednoduchých modelů, tzv. *embedded toy models*, o *how-actually* porozumění, což je ekvivalent faktického porozumění. Jejich pojetí ovšem předpokládá postupnou de-idealizaci modelu, jež je řízena obecnou teorií. Tento krok v mém pojetí není potřebný, ani striktně vzato možný. Rice (2016) argumentuje, že optimalizační modely poskytují faktické porozumění tím, že nám poskytují kontrafaktuální informace o tom, co je pro zkoumaný jev relevantní a co irelevantní. Tento postup také není podstatný v mém pojetí. Namísto kritiky těchto pojetí navrhuji třetí způsob, kterým nám jednoduché modely mohou poskytovat faktické porozumění.

Reference

- Elgin, C. Z. (2007): Understanding and the facts. *Philosophical Studies* 132 (1), 33-42.
- Glennan, S. (2017): *The new mechanical philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Godfrey-Smith, P. (2009): Abstractions, idealizations, and evolutionary biology. In: Barberousse, A. et al. (eds.): *Mapping the future of biology: Evolving concepts and theories*. Dordrecht: Springer, 47-55.
- Love, A. C. – Nathan, M. J. (2015): The idealization of causation in mechanistic explanation. *Philosophy of Science* 82 (5), 761-774.
- Mizrahi, M. (2012): Idealizations and scientific understanding. *Philosophical Studies* 160 (2), 237-252.
- Potochnik, A. (2015): The diverse aims of science. *Studies in History and Philosophy of Science Part A* 53, 71-80.
- Reutlinger, A. et al (2017): Understanding (with) toy models. *British Journal for Philosophy of Science*, doi:10.1093/bjps/axx005.
- Rice, C. C. (2016): Factive scientific understanding without accurate representation. *Biology & Philosophy* 31 (1), 81-102.
- Strevens, M. (2017): How idealizations provide understanding. In: Grimm, S. et al (eds.): *Explaining understanding: New perspectives from epistemology and philosophy of science*. New York: Routledge, 37-49.

"Performing Autopsy on Fictional Characters: Against the Unrestricted Reality Assumption."

Marián Zouhar

Abstrakt: According to the so-called Reality Assumption, propositions that are true in the real world are supposed to be true in a world that is described by a work of fiction unless the reliable content of the work excludes them. The assumption thus places only minimal restrictions on containing the real world propositions into the collections of storified propositions. The aim of the present article is to show that more stringent restrictions are required. It is argued that the Reality Assumption, in its unrestricted form, may plague the collections of storified propositions with contradictions that result from admitting certain kinds of the real world facts into the worlds described in fictions. It is also shown that a more restrictive assumption may effectively prevent the emergence of such problems.